

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

ПОГРЕБЕНКО Віталій Юрійович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2023.2.50>

Доведено, що вплив воєнного стану на запобігання та протидію військовим правопорушенням виражено декількома особливостями. Передусім, в рамках правового режиму змінюється цільова роль боротьби із вказаними небезпечними діями, адже якщо у мирний час її спрямовано на підтримку законності, військової дисципліни та правопорядку у військових формуваннях, то під час війни вона додатково набуває важливого оборонного значення.

Аргументовано, що в межах воєнного стану відбувається підвищення суспільної небезпеки військових правопорушень, зокрема однакові за зовнішніми ознаками та внутрішнім складом суспільно небезпечні дії можуть зумовлювати різні негативні наслідки в мирний та воєнний час. При цьому, даний аспект стосується як кримінальних, так і адміністративних правопорушень, що знаходить детальне освітлення в нормах чинного законодавства..

Встановлено, що під час упровадження воєнного стану посилюється інтенсивність та змінюється парадигма діяльності правоохоронних органів. В рамках правового режиму вона орієнтується на реалізацію додаткових, зумовлених безпековою обстановкою завдань, а також здійснюється у більш оперативному форматі, який сприяє вчасному та швидкому реагуванню на загрози.

Ключові слова: військові правопорушення, воєнний стан, запобігання, протидія, військова дисципліна, правопорядок, сектор безпеки і оборони.

Постановка проблеми

Запобігання та протидія військовим правопорушенням є одним із ключових напрямів забезпечення законності та правопорядку у сфері військової служби, оскільки їх ефективність безпосередньо впливає на стан військової дисципліни, правопорядку, керованості та боєздатності військових формувань. Актуальність цієї діяльності зумовлена не лише підвищеною суспільною небезпекою військових правопорушень, а й особливим статусом їх суб'єктів — військовослужбовців, які володіють спеціальною підготовкою, професійними знаннями, навичками застосування зброї та військової техніки, а нерідко й значним бойовим досвідом. Особливої актуальності питання запобігання та протидії військовим правопорушенням набувають в умовах дії правового режиму воєнного стану. Його запровадження зумовлює суттєву трансформацію правових, організаційних та функціональних засад діяльності сектору безпеки і оборони, зміну порядку проходження військової служби, збільшення чисельності особового складу, інтенсивності виконання бойових завдань і рівня психофізичного навантаження на військовослужбовців. За таких умов забезпечення належного рівня військової дисципліни та правопорядку набуває особливого значення, а система запобігання та протидії військовим правопорушенням потребує врахування специфічних криміногенних чинників, характерних саме для періоду дії воєнного стану.

Стан дослідження

Правові, функціональні, організаційні, а також інші проблеми протидії та запобігання військовим правопорушенням, досліджувались багатьма науковцями. В даному аспекті варто особливо відмітити роботи: В.В. Галуцько, Є.В. Додіна, О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоєць, Т.А. Франчука та багатьох інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в чинних наукових джерелах мало освітленим залишається питання протидії та запобігання вказаному типу правопорушень саме в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Мета та завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб розкрити особливості запобігання та протидії військовим правопорушенням в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: розкрити сутність воєнного стану, як специфічного правового режиму; виділити особливості його впливу на сектор безпеки та оборони; опрацювати зміст запобігання та протидії військовим правопорушенням під час дії цього правового режиму.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо визначення особливостей запобігання та протидії військовим правопорушенням в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

Воєнний стан, згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпе-

ки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Аналіз положень статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» дає підстави стверджувати, що його введення є складною, багатостадійною державно-правовою процедурою, реалізація якої передбачає узгоджену участь Ради національної безпеки і оборони України, Президента України та Верховної Ради України. Початковою стадією цієї процедури є внесення Радою національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) Президентові України пропозиції щодо необхідності введення воєнного стану на всій території держави або в окремих її місцевостях. На цьому етапі РНБО України виконує консультативно-координаційну та аналітичну функції, забезпечуючи попередню оцінку наявності загроз, які обумовлюють необхідність застосування відповідного надзвичайного правового режиму. Наступна стадія пов'язана з реалізацією конституційних повноважень Президента України, який у разі визнання введення воєнного стану необхідним видає відповідний указ і невідкладно звертається до Верховної Ради України з питання його затвердження, одночасно подаючи проєкт відповідного закону. Особливе значення має встановлений законом обов'язок Верховної Ради України зібратися на засідання у дводенний строк без окремого скликання та розглянути питання про затвердження указу Президента України. Ця норма спрямована на забезпечення безперервності функціонування парламенту в умовах кризової ситуації та недопущення невиправданого зволікання із прийняттям юридично значущого рішення. Додатковою гарантією реалізації парламентських повноважень є обов'язок керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності сприяти негайному прибуттю народних депутатів України на відповідне засідання. Закон також передбачає спеціальний порядок

доведення рішення про введення воєнного стану до відома населення. Указ Президента України, затверджений Верховною Радою України, підлягає негайному оголошенню через медіа або оприлюдненню в інший спосіб, а згодом - офіційному оприлюдненню разом із законом про його затвердження. Юридична чинність указу і закону виникає одночасно, що забезпечує нормативну узгодженість цих актів та виключає можливість застосування режиму воєнного стану до завершення передбаченої законом процедури [1].

Важливе значення також має безпосередньо Указ Президента України про введення воєнного стану, який в обов'язковому порядку має включати в себе: 1) обґрунтування необхідності введення воєнного стану; 2) межі території, на якій вводиться воєнний стан, час введення і строк, на який він вводиться; 3) завдання військового командування, військових адміністрацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану; 4) завдання суб'єктам забезпечення цивільного захисту щодо приведення єдиної державної системи цивільного захисту, її функціональних та територіальних підсистем у готовність до виконання завдань за призначенням в особливий період; 5) вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень; 6) інші питання, що впливають із положень законодавства України [1].

Тож, вплив воєнного стану на запобігання та протидію військовим правопорушенням виражено декількома особливостями. Передусім, в рамках правового режиму змінюється цільова роль боротьби із вказаними небезпечними діяннями. Якщо у мирний час її спрямовано на підтримку законності, військової дисципліни та правопорядку у військових формуваннях, то під час війни вона додатково набуває важливого оборонного значення, що підтверджується декіль-

кома моментами.

В першу чергу, ефективне запобігання та протидія військовим правопорушенням забезпечує функціональність всіх, без виключення, військових формувань, а також високий робочий потенціал кожного окремого військовослужбовця, посадової особи органів військового управління. Зазначене впливає на обороноздатність держави, оперативність вирішення негативно діючих на неї факторів, адже притягнення до юридичної відповідності порушників законодавства в сфері оборони та несення військової служби дозволяє якісно «фільтрувати» особовий склад, виявляти серед нього осіб, які керуються в службовій діяльності хибними мотивами та перешкоджають якісній роботі оборонного сектору. Крім визначеного, результативно запобігання та протидія військовим правопорушенням забезпечує належну організацію, дисциплінованість і керованість особового складу військових формувань. Сформований у такий спосіб контингент здатний сумлінно, узгоджено та правомірно реалізовувати заходи правового режиму воєнного стану, які включають в себе досить широку групу дій та операцій різної інтенсивності впливу на суспільство.

Другою особливістю слід виділити суттєве підвищення суспільної небезпеки військових правопорушень. Однакові за зовнішніми ознаками та внутрішнім складом суспільно небезпечні діяння можуть зумовлювати різні негативні наслідки в мирний та воєнний час. При цьому, даний аспект стосується як кримінальних, так і адміністративних правопорушень, що знаходить детального освітлення в нормах чинного законодавства. Наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення закріплює цілий ряд норм, якими особливий період (воєнний стан та інші подібні правові режими) визначено кваліфікуючою ознакою. Подібне передбачено: статтями 127-12 «Необережне знищення або пошкодження військового майна»; 172-14 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень»; 172-15 «Недбале ставлення до військової служби»; 172-16 «Бездіяльність військової влади»; 172-17 «Порушення правил несення бойового чергування»; 172-18

«Порушення правил несення прикордонної служби»; 172-19 «Порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»; 172-20 «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів» [2]. Відповідний чином воєнний стан також виступає кваліфікуючою ознакою для військових кримінальних правопорушень згідно положень Кримінального кодексу України [3].

Третя особливість виражається в посиленні інтенсивності та зміні парадигми діяльності правоохоронних органів. Під час воєнного стану вона орієнтується на реалізацію додаткових, зумовлених безпековою обстановкою завдань, а також здійснюється у більш оперативному форматі, який сприяє вчасному та швидкому реагуванню на загрози. Наприклад, відповідно до Наказу МВС «Про затвердження Інструкції про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності» введення воєнного стану є умовою для провадження органами та підрозділами НПУ роботи в особливому режимі. Останній розкривається, як комплекс організаційно-правових, превентивних, профілактичних, оперативних та інших заходів, пов'язаних з особливим режимом виконання службових завдань і залученням значної кількості поліцейських з метою швидкої стабілізації оперативної обстановки, якщо наявними силами і засобами, що безпосередньо залучені до забезпечення публічної безпеки і порядку у повсякденному режимі несення служби, їх виконати неможливо. У комплексі завдань із забезпечення посиленого варіанта передбачається: 1) установлення добового чергування керівництва поліції; 2) посилення добових нарядів чергових частин та слідчо-оперативних груп, створення груп документування або збільшення їх чисельності; 3) забезпечення чергування поліцейських у кількості, необхідній для виконання поставлених службових завдань; 4) розгортання додаткових контрольно-пропускних пунктів, маршрутів та постів, інших нарядів згідно з типовими планами або залежно від обстановки, що склалася; 5) посилення

охорони важливих об'єктів, у тому числі об'єктів спеціальних установ поліції та прилеглих до них територій, та осіб, які в них утримуються; 6) максимальне відпрацювання території, що обслуговується, а також залучення для забезпечення публічної безпеки і порядку додаткових сил та засобів; 7) перевірка протипожежного стану об'єктів системи поліції, готовності протипожежних засобів; 8) формування (за необхідності) зведених загонів у разі загрози виникнення або виникнення групових порушень публічної безпеки і порядку чи масових заворушень; 9) створення мобільного резерву сил і засобів; 10) обов'язкова перевірка наявності, стану, додержання порядку збереження зброї, боєприпасів, вибухових, сильнодіючих, отруйних речовин, спеціальних засобів, посилений контроль за їх видачею [4].

Робота органів та підрозділів Національної поліції України у посиленому варіанті службової діяльності забезпечує підвищення якості виконання НПУ правоохоронних завдань щодо підтримки публічного порядку та безпеки, припинення кримінальних та адміністративних правопорушень. Крім того, така модель роботи передбачає збільшення присутності поліцейських у публічних місцях, інтенсифікацію патрулювання, перевірочних і контрольних заходів, а також більш оперативне реагування на протиправні прояви. У сукупності це формує додатковий превентивний ефект, зокрема щодо недопущення окремих військових правопорушень, виявлення осіб, причетних до їх учинення та припинення протиправної поведінки у випадках, що належать до компетенції Національної поліції України.

Особливого значення та специфіки також набуває діяльність ВСП. Відповідно до Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» при прийнятті рішення про введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму воєнного або надзвичайного стану на Службу правопорядку покладаються додаткові завдання щодо: 1) участі у боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України; 2) організації збору, супроводження та охорони військовополонених з місць (місцевостей), де вони утриму-

SUMMARY

It is proven that the influence of martial law on the prevention and counteraction to military offenses is expressed in several features. First of all, within the framework of the legal regime, the target role of the fight against these dangerous acts changes, because if in peacetime it is aimed at supporting legality, military discipline and law and order in military formations, then during war it additionally acquires an important defensive significance.

It is argued that within the framework of martial law, the social danger of military offenses increases, in particular, socially dangerous acts that are the same in external signs and internal composition can cause different negative

consequences in peacetime and wartime. At the same time, this aspect concerns both criminal and administrative offenses, which is detailed in the norms of current legislation..

It is established that during the introduction of martial law, the intensity of the activities of law enforcement agencies increases and the paradigm of their activities changes. Within the framework of the legal regime, it is focused on the implementation of additional tasks determined by the security situation, and is also carried out in a more operational format that contributes to a timely and rapid response to threats.

Keywords: military offenses, martial law, prevention, counteraction, military discipline, law and order, security and defense sector.

ються після взяття їх в полон, до таборів для тримання військовополонених або дільниць для тримання військовополонених; 3) поводження з військовополоненими в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; 4) забезпечення дотримання комендантської години в гарнізонах; 5) охорони військових об'єктів, військових містечок та їх населення, сприяння його евакуації; 6) відновлення та підтримання порядку і дисципліни у військових частинах; 7) контролю за рухом транспортних засобів і перевезенням вантажів Збройних Сил України [5].

Висновки

Таким чином, проведений аналіз показує, що запобігання та протидія військовим правопорушенням в умовах запровадження правового режиму воєнного стану характеризується наступними особливостями: по-перше, змінюється суспільне значення боротьби із вказаними небезпечними діями; по-друге, підвищується суспільна небезпека військових правопорушень, а воєнний стан виступає їх окремою кваліфікуючою ознакою; по-третє, посилюється інтенсивність діяльності правоохоронних органів. З огляду на зазначене можемо констатувати, що воєнний стан не створює принципо-

во нової системи забезпечення військової дисципліни, правопорядку та боротьби із військовими правопорушеннями, однак істотно трансформує умови та вектори такої діяльності.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: закон від 12.05.2015 №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №28. Ст.1509
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: кодекс від 07.12.1984 №8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. №51. Ст.1122
3. Кримінальний кодекс України: кодекс від 05.04.2001 №2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25. Ст.131
4. Про затвердження Інструкції про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності: наказ, інструкція від 10.12.2015 №1560. Офіційний вісник України. 2016. №6. Ст.319
5. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: закон від 07.03.2002 №3099-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №32. Ст.225